

Monika Gała-Walczowska*

**POETYKA BETONU –
ARCHITEKTURA WYŻSZEGO
SEMINARIUM DUCHOWNEGO
ZGROMADZENIA KSIĘŻY
ZMARTWYCHWSTAŃCÓW
W KRAKOWIE
POETICS OF CONCRETE –
ARCHITECTURE
OF THE HIGHER
THEOLOGICAL SEMINARY
OF THE CONGREGATION
OF RESURRECTION IN CRACOW**

Streszczenie

Ekspresyjna, a zarazem przepelniona treścią architektura Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Księżych Zmartwychwstańców, wzniesionego w latach 1985-1993 w Krakowie przy ul. Pawlickiego 1, według projektu Dariusza Kozłowskiego, Wacława Stefańskiego i Marii Misiągiewicz inspirowała refleksję na temat *transmutacji betonu* – kreowania formy, roli kompozycji architektonicznej i wątków znaczeniowych architektury doby postfunkcjonalistycznej.

Słowa kluczowe: architektura betonowa, forma i kompozycja architektoniczna, wątki znaczeniowe architektury postmodernistycznej

Abstract

Expressive and in the same time full of content architecture of The Higher Theological Seminary of the Congregation of Resurrection, built in 1985-1993 in Cracow in Pawlickiego1 street, according to a design of Dariusz

Kozłowski, Wacław Stefański and Maria Misiągiewicz inspired reflection on transmutation of concrete – creation of forms, importance of architectural composition and plots of significance in post functional architecture.

Keywords: concrete architecture, architectural form and composition, plots of significance in post functional architecture

Beton... w pełnym słońcu przekazuje kształty i znaczenia architektury, stanowiąc o jedności struktur, symboli i estetyki

Dariusz Kozłowski

1. Transmutacje betonu¹ w architekturze... sakralnej

Beton – materiał o znaczącym potencjale konstrukcyjnym i estetycznym, rozbudza wyobraźnię twórców wzniesając natchnienie architektów-artystów. Znany już starożytnym Rzymianom beton znalazł szerokie zastosowanie, uznanie, a nawet entuzjazm wśród twórców architektury XX, a następnie XXI wieku, inspirując dokonania architektów z kręgu Ruchu Nowoczesnego, postmodernizmu, fascynując wciąż na nowo twórców pluralistycznej architektury współczesnej. *Betonowy budulec*, pisze Maria Misiągiewicz, *wywiera wpływ na psychikę architektów, prowokując uczucia i pożądania stymuluje zmysły. Rozbudzona fantazja penetrując terytoria nie w pełni znanego i nie do końca zbadanego mobilizuje myślenie*². Motywy i wątki znaczeniowe architektury betonowej wywiedzione z abstrakcyjnej przestrzeni geometrii lub zaczerpnięte z figuratywnych zasobów historii czy wyobraźni architektów, artykułowane są za sprawą

¹ *Marzenie o transmutacji, o przemianie jednej rzeczy (pospolitej) w inną (doskonałą) ... Beton ... uznawany za współczesny kamień, predestynowany do tworzenia rzeczy pięknych, wzniosłych i wspańiałych*, [za:] D. Kozłowski, M. Misiągiewicz, *Tezy XVI Międzynarodowej Konferencji Naukowej Zakładu Architektury Mieszkaniowej i Kompozycji Architektonicznej Instytut Projektowania Architektonicznego Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej Definiowanie przestrzeni architektonicznej – Transmutacje betonu*, Kraków 2017

² M. Misiągiewicz, *Poszukiwanie kształtu architektury w betonowej materii*, [w:] *Budownictwo Technologie Architektura*, „Polski Cement” nr 1/2003, s. 19.

Il. 1. Dariusz Kozłowski, *Droga Czterech Bram, Dom Sióstr, Brama Wiedzy*, szkice piórkami, źródło ilustracji: archiwum autora

Il. 2. *Droga Czterech Bram Wyższe Seminarium Duchowne w Krakowie*, 1988, akryl 100x100, źródło ilustracji: www.dariuszkozowski.arch.pk.edu.pl

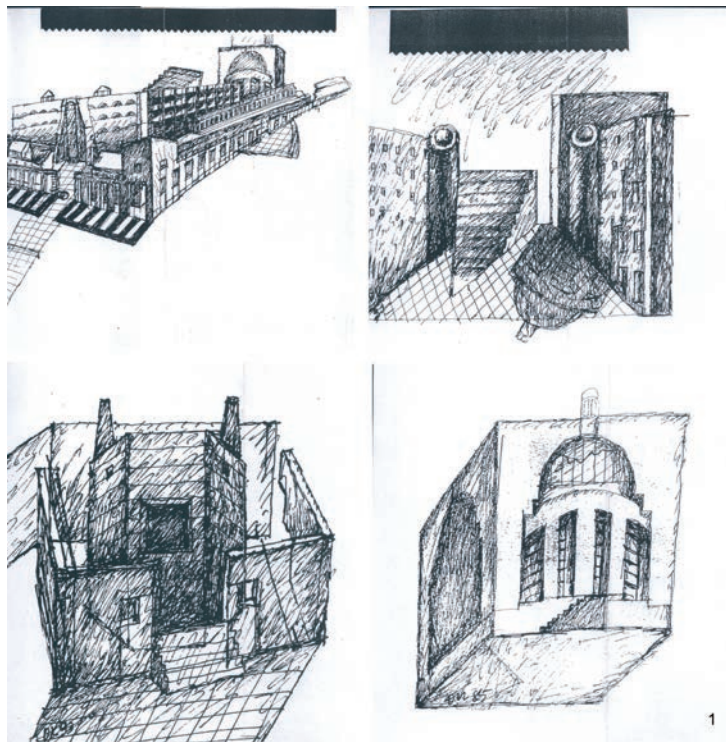
niemal nieograniczonych możliwości konstrukcyjnych i walorów estetycznych betonu. *Kształt architektonicznego dzieła sztuki osadzony jest zawsze na materii, której nadane zostało znaczenie artystyczne*, powiada Dariusz Kozłowski, *estetyka architektury jako osobnej sztuki polega poniekąd na estetyce tworzywa ... w architekturze transformacja żelbetu z wymiaru technicznego w wymiar estetyczny otrzymuje swoją ekspresję poprzez właściwy sens ich użycia*³. *Transmutacje betonu* w architekturze ponowoczesnej podporządkowywane są przyjmowanym przez architektów konwencjom – kreowaniu form, znaczeń, symboli, metafor... *wszak architektura jest grą konwencji*⁴. Indywidualne dialekty twórców mają na względzie ekspresję formy i kompozycji architektonicznej, wymowę detali i ornamentów lub przeciwnie lapidarność geometrii, minimalistyczną ascezę i redukcję detalu, każdorazowo jednak przemawia siła i poezja betonowej materii... *Beton ma – duszę. To metaforyczne stwierdzenie przywołuje najpierw skojarzenie antropomorficzne – oglądając rzecz architektoniczną z betonu obcujemy z jej zewnętrżnością, oglądamy jej „skórę”, by ocenić formę*, podkreśla Dariusz Kozłowski, *można zobaczyć moc materiału, siły przebiegające wewnątrz konstrukcji ... Niekiedy można ujrzeć duszę betonu – gdy kształt rzeczy ujawni to jedyne z możliwych połączeń – piękna, celowości, trwałości wytworu ludzkiej wyobraźni*⁵. Beton odlewany w formach ujawnia szlachetność natury szalunku – gładkość stali, naturę drewna, jawiąc się jako materiał fizycznie i symbolicznie niezniszczalny, pozwala na postrzeganie sztuki budowania w kategoriach materialnej i transcendentalnej wieczności...

Architektura sakralna przez wieki uosabiała godność miejsc kultu starożytnych religii politeistycznych, a następnie trzech wielkich religii monoteistycznych: judaizmu, chrześcijaństwa i islamu. Wyrazistość form,

³ D. Kozłowski, *Beton podstawą postępu myśli architektonicznej*, [w:] *Budownictwo Technologie Architektura*, „Polski Cement” nr 1/2007, s. 24-25.

⁴ D. Kozłowski, *Architektura albo sztuka budowania rzeczy. Credo artystyczne*, [źródło:] <http://www.dariuszkozowski.arch.pk.edu.pl> (28.05.2017).

⁵ D. Kozłowski, *O naturze betonu – czyli idee, metafory i abstrakcje*, [w:] *Architektura betonowa*, D. Kozłowski (red.), Kraków 2001, s. 5.

symbolika i znaczenia artykułowane środkami architektonicznej kompozycji: witrażów i ordynatio, dispositio, symetrii, eurytmii i decoru, wirtuozerii konstrukcji i szlachetności materii, rozstrzygały o jakości architektury, stanowiąc o randze, wzniosłości i tożsamości świątyni, klasztoru czy domu modlitwy... wzniesając i podtrzymując uczucia wiernych. Kościoły i założenia klasztorne w strukturze miast europejskich i w przestrzeni natury są znakami, ikonami kultury i identyfikacji mieszkańców – wiernych, ale także agnostyków i religijnych sceptyków. Architekci Auguste Perret, Le Corbusier, Gottfried Böhm, Luis Kahn, Tadao Ando... poddawali beton *transmutacji* w architekturze sakralnej tworząc wybitne dzieła sztuki. *Architektura obudowująca sacrum postrzegana jest zawsze jako jeden ideowy ład formy, materiału i emocji duchowej*, podkreśla Konrad Kucza-Kuczyński pisząc o *sakralizacji betonu*, manifestującej się poprzez rzeźbiarstwo, surowość i „zgrzebność” – ideał estetyczny architektury skromnej i pokornej⁶, a jednocześnie przepełnionej mistycyzmem...

2. Poetyka betonu a wątki znaczeniowe architektury Wyższego Seminarium Duchownego Zmartwychwstańców w Krakowie

Poruszająca, ekspresyjna i nasączona treścią architektura Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców, wzniesionego w latach 1985-1993 w Krakowie u podnóża *Skątek Twardowskiego*, według zamysłu Dariusza Kozłowskiego, Wacława Stefańskiego i Marii Misiągiewicz i Partnerów, inspirowała refleksję na temat znaczenia i genezy idei, kreowania formy architektonicznej walorów konstrukcyjnych i estetycznych betonu, roli kompozycji i wątków znaczeniowych – architektonicznych cytatów, metafor i symboli w architekturze doby postfunkcjonalistycznej.

Miejsce tak ważne w twórczości Dariusza Kozłowskiego, skłoniło architekta do poszukiwania pretekstu dla przyszłej budowli. *Pretekstem stały się owe tła: nieodległe wzgórza wapienne w zieleni z jednej strony, wy-*

⁶ K. Kucza-Kuczyński, *Droga Czterech Bram – Wyższe Seminarium Duchowne Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców w Krakowie. Sakralizacja betonu*, [w:] *Architektura betonowa*, D. Kozłowski (red.), Kraków 2001, s. 53.

jaśnia architekt, z *drugiej nieco dalsze – stary Kraków*⁷. Charakter miejsca inspirował swobodną kompozycję budowli klasztornych, wyznaczających metaforyczną *Drogę Ducha*, zakotwiczoną w samym sercu Krakowa. *Oś Cywilizacja – Natura* łączy, bowiem krakowski Rynek z założeniem klasztornym, a dalej z naturą...

Dariusz Kozłowski, spirytus movens tej architektury, podkreśla Maria Misiągiewicz, w *myśl nadrzędnej idei projektu zapisanej jako Droga czterech bram, poprzez pierwsze szkicowane obrazy przywołał do rzeczywistości kształty i nastrój*⁸. Pierwsza myśl i wyobrażenie przyszłej architektury powstaje w umyśle twórcy – *architektura to gra brył w wyobraźni*⁹. Realizacją architektonicznej idei jest *Droga Czterech Bram* – zapisana w formie poematu, szkiców piórkiem i obrazu malowanego w technice akrylu, ukazujących wyobrażenie przyszłej architektury. *Pomysł metaforycznej Drogi Ducha z czterema Bramami oparto na archetypie „czwórca”*, pisze Dariusz Kozłowski, *odpowiada mu wyliczanie czterech pór roku, czterech etapów rozwoju człowieka – dzieciństwo, młodość, wiek dojrzały..., przywoływanie na myśl etapów przemian w życiu człowieka – od rozterek estetyki do jednoznaczności etyki*¹⁰. Pretekstem dla architektury *Drogi Ducha* stała się także metafora klasztoru poprzez reinterpretację historycznej przeszłości. *Drogę Czterech Bram* wyznaczają tradycyjne budowle klasztorne: *Dom profesorów i alumnów, Kaplica, Refektarz, Dom Sióstr, Furta... Sięganie postfunkcjonalizmu do historii, zagłębienie do Muzeum Wyobraźni, korzystanie z języków przeszłości, a czasami postugiwanie się nimi tworzy obrazy inne niż dawniej*, podkreśla Dariusz Kozłowski. *Różnica wynika z nastawienia – teraz przeszłość jest*

⁷ D. Kozłowski, *PROJEKTY I BUDYNKI 1982-1992 Figuralność i rozpad formy w architekturze doby postfunkcjonalistycznej*, Kraków 1992, s. 61.

⁸ M. Misiągiewicz, *O prezentacji idei architektonicznej*, Kraków 2003, s. 22.

⁹ D. Kozłowski, *Pomiędzy światłem i ciemnością architektury*, [w:] *Definiowanie przestrzeni architektonicznej*, Kraków 2001, s. 27.

¹⁰ D. Kozłowski, *PROJEKTY I BUDYNKI 1982-1992 Figuralność i rozpad formy w architekturze doby postfunkcjonalistycznej*, Kraków 1992, s. 36.

II. 3. *Droga Czterech Bram*, Dariusz Kozłowski, Waclaw Stefański, Maria Misiągiewicz. projekt konstrukcji Tadeusz Matejko, Stanisław Karczmarczyk, sytuacja, źródło ilustracji: www.dariuszkozowski.arch.pk.edu.pl, fot. Monika Gała-Walczowska

II. 4. *Droga Czterech Bram*, Dariusz Kozłowski, Waclaw Stefański, Maria Misiągiewicz. projekt konstrukcji Tadeusz Matejko, Stanisław Karczmarczyk, fot. Monika Gała-Walczowska, sylweta „falszywej świątyni” i kaplicy, źródło zdjęcia: archiwum autora, betonowe zwieńczenie wieży kaplicy, źródło zdjęcia: www.dariuszkozowski.arch.pk.edu.pl

*środkiem, a nie celem*¹¹. Architektoniczne kody zostają zdeformowane i przetworzone, umieszczone w zmienionych kontekstach, zyskując tym samym nowy ładunek znaczeniowy...

Mur Klasztorny

Zgodnie z autorskim założeniem *mur klasztorny* demonstruje swą nieużyteczność... nie zamyka on, bowiem przestrzeni klasztornej, lecz akcentuje formalnie kompozycję od strony północno-wschodniej i północno-zachodniej. Symboliczny mur przybrał formę monumentalną – arkadową, wspartą na geometrii kąta prostego. Rytm „arkad-kolumnad” pozwala na łączność przestrzeni klasztornej i zewnętrznej, co może symbolizować wolność wyboru drogi... Znaczenia niesione przez mur klasztorny, znoszone są przez jego rozbicie i otwarcia, a potęgowane przez walory estetyczne surowego betonu – plastyczną wymowę chropowatych płaszczyzn, niekiedy „nastroszonych” od gwoździ pozostałych po szalunkach. Jednostajny rytm arkad zaburza dramatycznie wyłamana podpora, przywodząca na myśl zaczerpnięty z przeszłości motyw ruin w architekturze. *Ruina, tu zazwyczaj żelbetowa także tworzy ów nierealistyczny klimat i nastrój sztucznego świata architektury*, podkreśla Tomasz Kozłowski, *mur klasztorny: demonstrujący poprzez grubość i wysokość masę realnego żelbetu; równocześnie coś ukrywający, coś pokazujący w szczelinach przegrody. Chropowaty odlew, demonstrujący niedbałe ślady deskowania, równocześnie pokazuje zadziwiającą szlachetność wyłamanej pozostałości „wyłamanej” podpory, pokazując wyzłocony (miał być wyzłocony) przełom mający sztuczną naturę materiału*¹². W swojej twórczości architektonicznej Dariusz Kozłowski opowiada się za betonem surowym, wylewanym w szalunku, a niedoskonałości odlewu stają się atutem, wzmagającym walory plastyczne materiału i jego zmysłowe oddziaływanie w architekturze...

¹¹ D. Kozłowski, dz. cyt., s. 31.

¹² T. Kozłowski, *Wątki dekompozycyjne we współczesnej przestrzeni architektonicznej*, Praca Doktorska napisana pod kierunkiem Pani prof. dr hab. inż. arch. Marii Misiągiewicz, na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004, s. 51-52.

Droga Czterech Bram

Nazwa może stanowić pretekst dla sztuki – muzyki, poezji, malarstwa, rzeźby, a nade wszystko dla architektury... *Droga Czterech Bram* wraz z *Bramą Inicjacji*, *Bramą Nadziei*, *Bramą Wiedzy* i *Bramą Wiary* ukazują moc Architektury, stanowiąc punkt zaczepienia idei architektonicznej, artykułując znaczenia wiążące się z kolejnymi etapami metaforycznej podróży. *Poetyka Bram na Drodze Ducha opiera się na uformowaniach symbolicznych*, podkreśla Dariusz Kozłowski, pisząc poemat *Droga Czterech Bram* opisujący ideę architektoniczną seminarium¹³.

Brama Inicjacji – (Brama I)

granica światów
niekończące się arkady
destrukcja muru

Brama Inicjacji to szczelina w betonowym murze klasztornym, którego arkadowy rytm rozstał się w wymownym geście otwarcia, ukazując istniejące jedynie w zamyśle twórcy źródło... *Brama Inicjacji* prowadzi na *Dziedziniec Pragnień* – przestrzeń niejednoznaczną, z której wiodą także kierunki mylące i „bramy fałszywe” – *Dom Sióstr* (obecnie Prowincjalet Polski Zgromadzenia XX Zmartwychwstańców) oraz budowle bramne: furta, rozmównice, pokoje gościnne, refektarze, infirmeria.

Brama Nadziei – (Brama II)

wybór dokonany
rozdarcie ściany dziedzińca
Wielki Portal flankowany kolumnami

Brama Nadziei wyznaczana jest przez portal wejściowy, widniejący pomiędzy dramatycznie rozerwaną, zdwojoną ścianą *Domu profesorów i alumnów*. Strzeliste proporcje *Bramy Nadziei* zwanej także *Bramą Młodości* zwieńczono betonowym prostopadłościennym „tympanonem”, nachylnym i zryzalitowanym względem jawiającej się niczym tło ściany budynku, tynkowanej w kolorze tajemniczego różu. Główny portal akcentowany „kolumnami” – półkolistymi pilastrami oraz abstrakcyjna forma zwieńczenia oddziałują przez lapidarność geometrii i poetykę betonu. Żelbetowe zwieńczenie widnieje ponad wejściem niczym kamień, mieniając się odcieniami szarości i plastycznością faktury. Trójkątne wycięcie w betonowej płaszczyźnie, może przywołać na myśl motyw zwornika portalu, *Trójcę Świętą* lub *Oko Opatrzności* czuwające nad losami świata...

Brama Wiedzy – (Brama III)
portal bez zwieńczenia
mastaba kamienna
schody
schody
ku jasności
cienistości Kaplicy
i
chtód biblioteki

Brama Wiedzy, zamykająca zaciszny *Dziedziniec Młodości*, tworzona jest przez cylindryczne „kolumny-wieżę” mieszczące klatki schodowe obejmujące amfiteatralne schody, umieszczone pomiędzy kaplicą a biblioteką. Żelbetowa „mastaba” nasuwa skojarzenia z antycznym teatrem, wiodąc w stronę bezkresu nieba, przywołuje na myśl transcendencję i wieczność...

Brama Wiary – (Brama IV)

pión Kolumny Zmartwychwstania
poziom horyzontu skały na tle błękitu
Krzyż – który istnieje w myśli
Brama – którą mogą dostrzec ci, którzy wiedzą
przejście – które ujrzeć mogą ci, którzy wierzą
dalej tylko wiara, jasność, wieczność ...

Brama Wiary wyznaczana jest przez wymowną nieobecność betonowej materii... wyimaginowany ślad pionu dzwonnicy – *Kolumny Zmartwychwstania* i poziomy linii horyzontu znaczone konturem *Skatek Twardowskiego*. Wskazany przez Dariusza Kozłowskiego kluczem do odczytania symboliki *Bramy Wiary* jest myśl Cypriana Kamila Norwida: *Chryścianizm – poprzez przecięcie linii ziemskiej horyzontalnej i linii nadziejskiej – prostopadłej z nieba spadłej – to jest tajemnica krzyża...*¹⁴. Transcendentalny charakter *Bramy Wiary* ukazuje w sposób poetycki *tajemnicę krzyża*, która w oczach *tych, którzy wierzą* odsłania *Tajemnicę Emaus* – kulminację znaczeniową architektury Wyższego Seminarium Duchownego Zmartwychwstańców w Krakowie.

Brama Wiary wyznaczana jest przez wymowną nieobecność betonowej materii... wyimaginowany ślad pionu dzwonnicy – *Kolumny Zmartwychwstania* i poziomy linii horyzontu znaczone konturem *Skatek Twardowskiego*.

Wskazany przez Dariusza Kozłowskiego kluczem do odczytania symboliki *Bramy Wiary* jest myśl Cypriana Kamila Norwida: *Chryścianizm – poprzez przecięcie linii ziemskiej horyzontalnej i linii nadziejskiej – prostopadłej z nieba spadłej – to jest tajemnica krzyża...*¹⁴.

Transcendentalny charakter *Bramy Wiary* ukazuje w sposób poetycki *tajemnicę krzyża*,

która w oczach *tych, którzy wierzą* odsłania *Tajemnicę Emaus* – kulminację znaczeniową architektury Wyższego Seminarium Duchownego Zmartwychwstańców w Krakowie.

Brama Wiary wyznaczana jest przez wymowną nieobecność betonowej materii... wyimaginowany ślad pionu dzwonnicy – *Kolumny Zmartwychwstania* i poziomy linii horyzontu znaczone konturem *Skatek Twardowskiego*. Wskazany przez Dariusza Kozłowskiego kluczem do odczytania symboliki *Bramy Wiary* jest myśl Cypriana Kamila Norwida: *Chryścianizm – poprzez przecięcie linii ziemskiej horyzontalnej i linii nadziejskiej – prostopadłej z nieba spadłej – to jest tajemnica krzyża...*¹⁴. Transcendentalny charakter *Bramy Wiary* ukazuje w sposób poetycki *tajemnicę krzyża*, która w oczach *tych, którzy wierzą* odsłania *Tajemnicę Emaus* – kulminację znaczeniową architektury Wyższego Seminarium Duchownego Zmartwychwstańców w Krakowie.

¹³ D. Kozłowski, *Droga Czterech Bram*, fragmenty poematu, Kraków 1984, [w:] dz. cyt., s. 62-64.

¹⁴ C. K. Norwid, *Promethidion-Epilog*, *Pisma wszystkie*, Warszawa 1971, t. 3, s. 464, [za:] D. Kozłowski, dz. cyt., s. 38.

II. 5. *Droga Czterech Bram*, Dariusz Kozłowski, Waclaw Stefański, Maria Misiągiewicz. projekt konstrukcji Tadeusz Matejko, Stanisław Karczmarczyk, fot. Monika Gała-Walczowska, „fałszywe świątynie”, źródło zdjęcia: archiwum autora, widok na *Dziedziniec Młodości* i betonową „ruinę – scenografię”, fot. Monika Gała-Walczowska

II. 6. *Droga Czterech Bram*, Dariusz Kozłowski, Waclaw Stefański, Maria Misiągiewicz. projekt konstrukcji Tadeusz Matejko, Stanisław Karczmarczyk, zdjęcia: „fałszywa świątynia” – świetlik nad refektarzem, widok od strony zachodniej, *Dom Ogrodnika* i fragment muru klasztornego, widok na pozostałość „wyłamanej” podpory w murze klasztornym, fot. Monika Gała-Walczowska

Zasłony scenograficzności – dekoracja teatralna – ruiny przeszłości

Architektura Wyższego Seminarium Duchownego Zmartwychwstańców jest tajemnicza, niejednoznaczna, „chowa się” za zasłonami scenograficzności... Północną i południową elewację *Domu profesorów i alumnów* zdekomponowano w sposób teatralny, rozbijając formę – oddzielono zewnętrzne warstwy elewacji od zasadniczej struktury budynku, rozstrzygając tym samym o ich równoczesnej „przynależności” do przestrzeni dziedzińców klasztornych. *Jeden ze sposobów polega na stosowaniu swoistej filozofii warstw*, wyjaśnia Dariusz Kozłowski, *na ukazaniu rozłożenia elementów składni języka architektury na autonomiczne elementy, i pozostawienie ich w tym stanie, by uzyskać efekt „scenograficzności”*. Jest to zabieg mieszczący się w kategorii *rozbicia formy*¹⁵. Zewnętrzna płaszczyzna elewacji wejściowej *Domu profesorów i alumnów* manifestuje swą równoczesną „przynależność” do bryły budowli i *Dziedzińca Pragnień* – kompozycja składa się z warstwy nałożonej i tła. Niczym dekoracja teatralna odczytywana jest przez niespójność kształtów – rzędy półkolistych otworów nанизanych na horyzontalne gzymsy, przywodzą na myśl *fryz arkadowy*. Zewnętrzna warstwa odsłania właściwą ścianę budynku – symboliczne wnętrze człowieka czy zgromadzenia. Teatralność zdwojonej elewacji budynku klasztornego została dopełniona niejednoznacznością, jak gdyby zamgloną różowością barwy, wyłaniającej się spod niebieskawej szarości „dekoracji”. Symboliczne rozdarcie zewnętrznej warstwy podkreślono „rozerwanymi” fragmentami surowego betonu wyłaniającymi się spod tynkowanej płaszczyzny – iluzjonistyczny zabieg kompozycyjny, który można odczytać jako poetycki motyw „ruiny”, odsłonięty fragment fałszywej, wszak w rzeczywistości nieistniejącej żelbetowej struktury...

Dziedziniec Młodości to „ponowoczesny wirydarz” ukazujący bryłę „kamiennej mastaby”, która niczym *zwornik wiedzy wyrasta z podłoża*... choć w pierwotnym założeniu miała wynurzać się z wymodelowanej w betonie sadzawki. W południowo-zachodni narożnik dziedzińca wprowadzono ponownie motyw *dekoracji teatral-*

¹⁵ D. Kozłowski, dz. cyt., s. 39.

nej czy ruin przeszłości... Ruina niesie ze sobą pewną semantykę nostalgii za przeszłością, podkreśla Tomasz Kozłowski, ruina nadaje doskonale się jako „scenografia” do konfabulacji historii poetyckiej, tajemniczej lub strasznej¹⁶. Od strony Dziedzińca Młodości zdwojona elewacja Domu profesorów i alumnów tworzona jest przez żelbetową płaszczyznę ażurowej ściany, opadającą schodkowo, niczym fragment „krużganku” oddziałujący szarą barwą i fakturą surowego betonu poprzerastanego winoroślą, widniejącą na tle różowości tynkowanej ściany budynku. *Mówimy o malarskim pięknie ruin. Sztynność tektonicznej formy jest tu przełamana*, pisze Henrich Wölfflin *wraz z kruszeniem się murów i powstawaniem rysów i dziur, gdzie zakwitają rośliny, rodzi się życie, które niczym nawalnica i płomień przenika powierzchnie budowli*¹⁷. Poetyka i teatralność żelbetowej dekoracji budowana jest przez grę planów, kolorów, faktur, a ożywiana zmienną w czasie grą światła i cienia... Niecodzienny jest charakter elewacji wschodniej i zachodniej bocznych skrzydeł Domu profesorów i alumnów. Rzeźbiarskość elewacji definiuje rytmiczna kompozycja tworzona przez „masywną kolumnadę” wykuszy, których formę inspirowała architektura Claude’a Nicolas Ledoux, a bezpośrednią inspirację dla tego motywu stanowił kształt kolumn willi dyrektora salin idealnego miasta Arc-et-Senans koło Besançon¹⁸.

Fałszywe Świątynie

Część klasztorną wieńczą budowle tarasowe: *Świątynia Wschodu* – inspirowana architekturą grobowca etruskiego, której forma przewrotnie manifestuje swe przeznaczenie, skrywając szyb windowy oraz *Świątynia Zachodu* – ponowoczesna interpretacja architektury ka-

¹⁶ T. Kozłowski, *Ruina jako tworzywo architektoniczne*, [w:] *Definiowanie przestrzeni architektonicznej – architektoniczne tworzywo*, D. Kozłowski, M. Misiągiewicz (red.), „Czasopismo Techniczne” z. 9-A/2006 rok 103, s. 253.

¹⁷ H. Wölfflin, *Podstawowe pojęcia historii sztuki. Problem rozwoju stylu w sztuce nowożytnej*, Warszawa 1962, s. 57, [za:] T. Kozłowski, dz. cyt., s. 253.

¹⁸ [za:] D. Kozłowski, wykłady prof. dr hab. inż. arch. Dariusza Kozłowskiego, *Teoria projektowania architektoniczno-urbanistycznego*, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej St. I rok 2 sem. 4.

plicy bocznej Kościoła OO. Bernardynów w Radomiu¹⁹. „Fałszywe świątynie” oddziałują niecodzienną formą, pomniejszoną skalą i plastycznością surowego betonu.

Kaplica Klasztorna

Kaplica, obecnie kościół seminaryjny *Emaus*, to dominanta kompozycyjna i znaczeniowa *Wyższego Seminarium Duchownego Zmartwychwstańców*. Trzon budowli górującej ponad częścią klasztorną, przybrał formę zbliżoną do sześcianu. Biel tynkowanych ścian kaplicy podkreśla idealną geometrię budowli, której ściany teatralnie rozrzeźbiono przez wysunięcia i wnęki – chropowate betonowe reliefy powtarzające rysunek „kaplicy z kopułą” z iluzjonistycznymi zarysami gzymsów i bonio-*wań udających skróty perspektywiczne*. Rozpoznawalnym w panoramie Krakowa architektonicznym znakiem jest wieża kaplicy, która przybrała formę żelbetowego „dachu” otwierającego się na niebo... *Zwieńczenie kościoła*, pisze Tomasz Kozłowski, *stanowią masywne formy betonowe, które mogły by być realnym dachem, a są tylko uwięzieniem pewnej przestrzeni i dostarczają pewnej mocy symbolicznej*²⁰.

Fałszywe Sklepienia

We wnętrzach budowli podjęto w sposób przewrotny motyw sklepienia klasztornego. *Są to kształty wylewane z żelbetu, nasuwające skojarzenia mniej lub bardziej odległe od obrazu prawdziwych konstrukcji, ale tu nic nie niosące*, podkreśla Tomasz Kozłowski, *przeciwnie, same zawieszane na stropach demonstrują swoją fikcyjność*²¹. Po wejściu do klasztoru uwagę przykuwa żelbetowy kolisty sufit przedsionka. „Sklepienia” krużganków oddziałują niecodzienną abstrakcyjną geometrią, barwą i fakturą surowego betonu. *W bibliotece Domu siostr sklepienie zmieniło się w zdekomponowany negatyw przypominający przekrycia barokowej kaplicy, a we wnętrzu domowej kaplicy tej budowli zastąpiła je ciężka bryła żelbetu*,

¹⁹ D. Kozłowski, dz. cyt., s. 40.

²⁰ T. Kozłowski, *Wątki dekompozycyjne we współczesnej przestrzeni architektonicznej*, Praca Doktorska napisana pod kierunkiem Pani prof. dr hab. inż. arch. Marii Misiągiewicz, na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, Kraków 2004, s. 52.

²¹ T. Kozłowski, dz. cyt., s. 53.

II. 7. *Droga Czterech Bram*, Dariusz Kozłowski, Wacław Stefański, Maria Misiągiewicz. projekt konstrukcji Tadeusz Matejko, Stanisław Karczmarczyk, beton we wnętrzach, fot. Monika Gała-Walczowska, źródło zdjęcia: www.dariuszkozowski.arch.pk.edu.pl

nazwana przez proste skojarzenie „chmurą”²². Formalna i znaczeniowa kulminacja Drogi Ducha znalazła swe ukoronowanie we wnętrzu kościoła, w postaci żelbetowego zwieńczenia, powtarzającego zewnętrzny kształt otwartego „dachu”, wprowadzając snop górnego światła do świątyni. Obok tych stropów i sklepień, które nic nie noszą, we wnętrzach pojawiają się ciężkie kolumny, które nic nie podpierają, a zamiast tego coś oświetlają, wyjaśnia Dariusz Kozłowski. *Dach auli jest amfiteatrem, a „dach” kaplicy, nie chroniąc przed deszczem, otwiera się na zewnątrz²³.*

Kompozycję architektoniczną seminarium tworzą różnorodne formy i motywy znaczeniowe, które spaja bogaty program treściowy. Celem jest przestrzeń wieloznaczna, przeciwdziałająca znużeniu w oddzielonej od świata zewnętrznego społeczności klasztornej.

3. Między geometrią a metaforą – poetyka architektury betonowej

Architektura *Drogi Czterech Bram*, plasuje się w postmodernistycznej wersji *architecture parlante*. *Architektura to struktura poetycka, która próbuje coś powiedzieć²⁴.* Idea i przyjęta konwencja pozwala postrzegać *Drogę Czterech Bram* jako metaforę labiryntu... *Architekt postmodernista, jak malarz surrealista, krystalizuje swój własny duchowy świat wokół dostępnych metafor,* podkreśla Charles Jencks. *Metafizykę wyrażają wówczas ukryte lub wyraźne metafory uwidocznione w formie²⁵.* Mistycyzm zawarty w architekturze *Drogi Czterech Bram* wzniesiony jest przez ideę, walory formy i kompozycji architektonicznej, wzbogacone przez sensualność betonowej materii. Ta architektura odczytywana jest poprzez swobodną kompozycję brył o regularnej i zdekomponowanej geometrii oraz metaforyczne motywy figuratywne wymodelowane w surowym betonie. *Beton dzięki swym*

²² Tamże.

²³ D. Kozłowski, dz. cyt., s. 40.

²⁴ [za:] D. Kozłowski, wykłady prof. dr hab. inż. arch. Dariusza Kozłowskiego i prof. dr hab. inż. arch. Marii Misiągiewicz, *Teoria projektowania architektoniczno-urbanistycznego*, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, Stopień II rok 1 sem. 7.

²⁵ Ch. Jencks, *Architektura postmodernistyczna*, Warszawa 1987, s. 113.

właściwościom plastycznym, otrzymał miano rzeczy przynależnej do świata spoza architektury, podkreśla Maria Misiągiewicz, *poetycka przemiana betonu w „lany kamień” przyjmujący każde wyobrażenie architekta stała się nieodłącznym atrybutem metaforyki architektury współczesnej²⁶.* Dariusz Kozłowski dekomponując formy i znaczenia, żongluje architektonicznymi wątkami, tworząc nową, sobie tylko właściwą Jakość Architektury... Twórca pozostawia widza całkowicie wolnym w świecie *Architektury Magicznej*, nie narzucając sposobu interpretacji dzieła, pozwala na indywidualny odbiór swej twórczości – tekstów, szkiców, rysunków, obrazów, wreszcie architektury zbudowanej... *Najbardziej pociągająca wydaje się być sztuka wyrafinowana, osadzona w głębokich kontekstach i ideach estetycznych,* powiada Dariusz Kozłowski, *sztuka wieloznaczna i wielowarstwowa, skomplikowana, i ze wszystkimi konsekwencjami jej „sztuczności”: fikcyjnością, nierealnością a nade wszyst-*

²⁶ M. Misiągiewicz, *Racjonalizm i poetyka architektury betonowej*, [w:] *Budownictwo Technologie Architektura*, „Polski Cement” nr 4/2011, s. 16.

ko – *Wspaniałym Kłamstwem*²⁷. Architekt opowiada się za formalnym i treściowym labiryntem, tajemniczością i niejednoznacznością, przeczuwając, iż ta droga może prowadzić do przybliżenia, plasującej się ponad doświadczeniem czasu – *Istoty Architektury*. Wskazuje na przynależność swej twórczości do *ponadczasowości postfunkcjonalizmu*, kreując poetykę architektury, czerpie z zasobów wyobraźni, posługując się językiem form „z przeszłości”, które poddaje subiektywnej reinterpretacji, budując nowe, przetworzone znaczenia.

Architektura Wyższego Seminarium Duchownego Księży Zmartwychwstańców to przejmująca architektura treści wsparta słowem, szkicem, rysunkiem i malarstwem Dariusza Kozłowskiego. *Jeżeli architektura ma być sztuką, podkreśla architekt, jeżeli architektura ma być rzeczą POETYCKĄ, a chcielibyśmy, żeby była rzeczą poetycką, to ma ten element fikcji. Czyli jest to poszukiwanie tej odrobiny poetyczności w architekturze*²⁸. Architektura *Drogi Czterech Bram* dostarcza emocjonalnych i intelektualnych wzruszeń. To miejsce szczególne, dla wielu jeszcze nie odkryte w przestrzeni *Miasta Królów Polski*... Architektura, która winna tętnić życiem duchowym i intelektualnym, promieniując i przyciągając środowiska twórcze Krakowa i Europy – ludzi kultury, nauki i sztuki. Wiernych i poszukujących, którzy częstokroć czują się zagubieni czy zniechęceni... będąc wrażliwymi na jakość architektury i walory estetyczne współczesnej przestrzeni sakralnej mogliby właśnie z tym miejscem się identyfikować...

*Dr inż. arch. Monika Gała-Walczowska, Politechnika Krakowska

²⁷ D. Kozłowski, dz. cyt., s. 76.

²⁸ D. Kozłowski, *W świecie fikcji, opery, wspaniałego kłamstwa i betonu*, [w:] *Budownictwo Technologie Architektura*, „Polski Cement” nr 1/2012, s. 16.